

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2024.11>**Л. С. Криворучко**

доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри публічного та приватного права
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таверійського національного університету імені В. І. Вернадського
orcid.org/0000-0001-6635-2381

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність статті полягає в тому, що зміна навколишньої реальності завжди є наслідком активних дій когось або чогось. Цей момент виступає змістовним підґрунтям концепції про об'єкт та суб'єкт, що перебувають між собою у функціональній єдності. Так склалося, що суспільні відносини завжди передбачають вплив певних осіб на якісь окремі явища, предмети тощо. У своїй діяльності ці особи користуються наданими їм мораллю та законом можливостями для реалізації своєї соціально-політичної ролі та досягнення певних заздалегідь передбачених результатів. Якщо перейти від абстрактності до конкретики, то яскравим прикладом вказаного погляду є сфера запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини. Ця складна діяльність вимагає проведення великої кількості операцій, заходів та інших комплексних дій у зв'язку із чим має власне коло реалізаторів, або ж суб'єктів. При цьому необхідно зауважити, що перелік відповідних суб'єктів є досить широким. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених стосовно тлумачення поняття «суб'єкт», запропоновано авторське визначення категорії «суб'єкт запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини». Розкрито теоретичні підходи, а також норм чинного законодавства, яке регулює діяльність суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини, на основі чого запропоновано останні поділити на три великі групи. Зроблено висновок, що суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини доцільно поділити на такі види: 1) основні суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини: Президент України, Верховна Рада України та Міністерство закордонних справ України; ці суб'єкти є учасниками процесу ратифікації – погодження міжнародних договорів, які стосуються прав і свобод людини, та імплементації їх положень у національне законодавство, тобто саме ці суб'єкти фактично опікуються процесом розвитку сфери прав людини, створюючи юридичний базис її існування та захисту; 2) інші суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини: Кабінет Міністрів України та комітети Верховної Ради; зазначена група суб'єктів не бере безпосередньої участі у процесі запровадження новітніх механізмів забезпечення людини, але на них покладатиметься обов'язок здійснення координаційної роботи, спрямованої на створення «адміністративного моноліту» всередині держави для розвитку досліджуваного питання, тобто ці суб'єкти фактично створюють умови, за яких запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини стає можливим та має найбільший ступінь ефективності; 3) суб'єкти забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини: Уповноважений Верховної Ради з прав людини, правоохоронні органи (Національна поліція України, Служба безпеки України, органи прокуратури, Державне бюро розслідувань тощо); роботу останнього виду суб'єктів пов'язано із забезпеченням прав людини в тих чи інших галузях суспільної діяльності, реального дотримання відповідних міжнародних стандартів у вказаній сфері та притягнення до відповідальності порушників легального стану людських свобод.

Ключові слова: суб'єкт, класифікація, запровадження, міжнародні стандарти, забезпечення, захист, права людини.

Kryvoruchko L. S. CONCEPTS AND TYPES OF SUBJECTS FOR THE INTRODUCTION OF INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF ENSURING THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

The relevance of the article lies in the fact that a change in the surrounding reality is always a consequence of the active actions of someone or something. This point serves as a meaningful basis for the concept of an object and a subject that are functionally united. It so happened that social relations always involve the influence of certain persons on certain phenomena, objects, etc. In their activities, these persons use the opportunities given to them by morality and law to realize their socio-political role and achieve certain predetermined results. If we move from the abstract to the concrete, then a vivid example of this point of view is the sphere of implementation of international standards in the field of ensuring the protection of human rights. This complex activity requires the implementation of a large number of operations, events and other complex actions in connection with which it has its own circle of implementers, or subjects. At the same time, it should be noted that the list of relevant entities is quite broad. In the article, based on the analysis of scientific views of scientists regarding the interpretation of the concept of "subject", the author's definition of the category "subject of the introduction of international standards in the field of ensuring the protection of human rights" is proposed. The theoretical approaches, as well as the norms of the current legislation, which regulates the activities of the subjects of the implementation of international standards in the field of ensuring the protection of human rights, are revealed, on the basis of which it is proposed to divide the latter into three large groups. It was concluded that the subjects of the implementation of international standards in the field of ensuring the protection of human rights should be divided into the following types: 1) the main subjects of the introduction of international standards in the field of human rights protection: the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine; these subjects are participants in the process of ratification – agreement of

international treaties that concern human rights and freedoms, and the implementation of their provisions in national legislation, i.e. these subjects actually take care of the process of development of the field of human rights, creating the legal basis for its existence and protection; 2) other subjects of the implementation of international standards in the field of ensuring the protection of human rights: the Cabinet of Ministers of Ukraine and committees of the Verkhovna Rada; the specified group of subjects does not take a direct part in the process of introducing the latest human security mechanisms, but they are entrusted with the responsibility of carrying out coordination work aimed at creating an "administrative monolith" within the state for the development of the researched issue, that is, these subjects actually create the conditions, under which the introduction of international standards in the field of ensuring the protection of human rights becomes possible and has the greatest degree of effectiveness; 3) entities ensuring compliance with international standards in the field of human rights protection: the Verkhovna Rada Commissioner for Human Rights, law enforcement agencies (National Police of Ukraine, Security Service of Ukraine, prosecutor's office, State Bureau of Investigation, etc.); the work of the latter type of subjects is related to the provision of human rights in certain spheres of social activity, the real observance of relevant international standards in the specified sphere, and the prosecution of violators of the legal status of human freedoms.

Key words: subject, classification, implementation, international standards, provision, protection, human rights.

Постановка проблеми. Зміна навколишньої реальності завжди є наслідком активних дій когось або чогось. Цей момент виступає змістовним підґрунтям концепції про об'єкт та суб'єкт, що перебувають між собою у функціональній єдності. Так склалося, що суспільні відносини завжди передбачають вплив певних осіб на якісь окремі явища, предмети тощо. У своїй діяльності ці особи користуються наданими їм мораллю та законом можливостями для реалізації своєї соціально-політичної ролі та досягнення певних задалегідь передбачених результатів. Якщо перейти від абстрактності до конкретики, то яскравим прикладом вказаного погляду є сфера запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини. Ця складна діяльність вимагає проведення великої кількості операцій, заходів та інших комплексних дій у зв'язку із чим має власне коло реалізаторів, або ж суб'єктів. При цьому необхідно зауважити, що перелік відповідних суб'єктів є досить широким.

Стан дослідження. Варто зауважити, що на сьогоднішній день в науковій літературі питання запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини неодноразово ставало предметом наукових досліджень багатьох науковців. Зокрема, їй приділяли увагу: О. Бандурка, Н. Гражевська, Д. Журавльов, Р. Калюжний, А. Комзюк, І. Литвинчук, В. Понікаров, О. Соломатіна, О. Шевчук, Х. Ярмачі та багато інших. Втім, недостатньо опрацьованим є визначення поняття та видів суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини.

Саме тому метою статті є: визначити поняття та окреслити види суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. Розбираючись із видами суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сферу забезпечення захисту прав людини, зауважимо, що ядром цього питання є проблематика суб'єктності загалом. Існують різні теоретичні підходи, відповідно до яких термін

«суб'єкт» в загально-етимологічній формі розглядають як індивіда (або соціальну групу), як носія предметно-практичної діяльності й пізнання, спрямованих на об'єкт, або як особу (або групу осіб, колектив, організацію), що виступає активним діячем у будь-якому акті чи процесі, юридичну особу або організацію, що володіють певними правами й обов'язками, людину як носія яких-небудь фізичних і психічних якостей, просто людину, особистість або думку про предмет судження, на відміну від думки про його ознаки [1, с. 28]. У філософському розумінні суб'єкт (від латинського «subject» – той, що лежить у підґрунті) – поняття, що вживалося вже Аристотелем, а також у Середньовіччі, у понятті субстанції (щось незмінне на протилежність станам і властивостям, що змінюються). Лише із XVII століття воно починає використовуватися у сучасному розумінні, тобто як позначення психолого-теоретико-пізнавального Я, протиставлюваного чомусь іншому – не-Я, предмету [2, с. 116]. Разом із тим існують більш глибокі філософські розуміння категорії суб'єктності. Зокрема, М. Й. Штангрет зазначав, що у процесі відносин «людина – людина» виявляються такі компоненти, як рівень природного (біологічного) рівень духовного рівень соціального (суспільного) рівень родового (загальнолюдського) і рівень космічного. Духовні засади презентовано, зокрема, рефлексією, здатністю до свідомості, співвідношенням знань про себе зі знаннями про світ. Соціальні засади визначаються тією системою суспільних відносин, до якої залучено людину. Ці засади у своїй єдності і створюють неповторну індивідуальність людини, де переплавляються внутрішні задатки і зовнішні фактори, де формуються її сутнісні сили: воля, почуття та інтелект. Разом із цим відносини «людина – суспільство» і «людина – людина» здійснюються через відносини «людина – діяльність». Філософія людини висуває діяльнісний спосіб її існування як методологічний принцип дослідження людини як головного суспільного суб'єкта діяльності. У зв'язку із цим інший науковець, Г. Горак, зазначає, що суб'єкт власною

діяльністю відтворює суспільство через самого себе, і його діяльність завжди містить у собі безпосередньо перетворююче (практичне) і духовне начало, завдяки якому здійснюється трансляція всезагальності людського буття [3, с. 71].

У правовій науці термін «суб'єкт» використовується насамперед у словосполученні «суб'єкт права», щодо змісту якого існує багато різних думок. Так, на думку В. В. Копейчикова, суб'єкти права – це учасники правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки і володіють правосуб'єктністю. У державних і громадських організаціях, – зауважує автор, – правосуб'єктність знаходить свій вираз у компетенції їх органів, тобто в сукупності прав та обов'язків, що надаються їм для виконання відповідних функцій [4, с. 192]. У державному управлінні суб'єкт – це складна система державних органів, які є носіями повноважень щодо практичного здійснення функцій управління, тобто цілеспрямованого управлінського впливу на відповідні об'єкти управління. Втім, особливості будови та діяльності суб'єкта значною мірою визначаються своєрідністю об'єкта управління, під яким розуміють суспільні відносини, види діяльності, соціальні ролі, безпосередньо пов'язані з відтворенням матеріальних і духовних продуктів та соціальних умов життєдіяльності людей; суспільство в цілому, адміністративно-територіальні утворення, процеси, галузі, сфери діяльності, організації, колективи й окремих людей, на яких спрямовано направляючі, організуючі та контролюючі дії відповідних суб'єктів управління; різноманітні матеріальні й духовні блага, які є основою задоволення спільних і окремих, перспективних і поточних соціальних інтересів [5, с. 13]. Потреби об'єкта впливають на склад функцій суб'єкта, його структурну будову, розподіл повноважень тощо. З огляду на це діяльність органів державного управління має орієнтуватися на глибоке й усебічне вивчення об'єкта, всіх його елементів, технології функціонування, процесу управління, в процесі якого мають ураховуватися всі зміни об'єкта, системи збору та аналізу інформації, що є підґрунтям для ухвалення й виконання рішень, засобів мотивації, контролю й оцінювання управлінської діяльності тощо. Тому для забезпечення ефективної взаємодії та встановлення партнерських взаємовідносин суб'єкта з об'єктом важливими є організація зворотного зв'язку, проведення постійного моніторингу потреб об'єкта та широке залучення його до управління, адже відносини – це процес, у якому взаємного впливу зазнають усі сторони-учасниці [6]. У процесі вдосконалення системи державного управління принципово важливим є визначення ступеня відповідності структури, функцій і методів діяльності суб'єкта особливостям об'єкту управління,

оскільки чим вищою є ця відповідність, тим ефективнішим є взаємодія та управління системою в цілому [7, с. 27].

Отже, виходячи із положень різних наукових течій можна дійти висновку: суб'єкт – це індивідуалізована категорія, що характеризує певну особу в розмаїтті її особливостей та з прив'язкою до конкретного об'єкта (діяльності або явища). Безпосередньо в сфері права суб'єкт – це учасник правових відносин, якого наділено певним колом прав та обов'язків, а також відповідною функціональною компетенцією.

Суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини – це категорія, яка походить від суб'єктів права в класичному вигляді, адже: по-перше, цей вид діяльності регламентовано цілим колом правових положень; по-друге, діяльність із запровадження міжнародних стандартів забезпечення захисту прав людини породжує численні правові відносини різної галузевої належності, зокрема адміністративно-правової; по-третє, суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини є складовою частиною механізму адміністративно-правового регулювання цієї галузі.

Ураховуючи вищезазначене, суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини – це система учасників правових відносин у галузі юридичного аналізу та обробки, а також імплементації міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини, наділених відповідним колом прав, обов'язків та повноважень.

На сьогодні в правовій науці не розроблено ґрунтовного підходу до класифікації зазначених суб'єктів. Проте загальне питання класифікації суб'єктів правовідносин у праві в цілому та в адміністративній галузі зокрема розглядалось теоретиками права неодноразово. В зв'язку з цим, О. Ф. Скакун підтримує найпоширеніший підхід, відповідно до якого суб'єкти права в загальному масиві поділяються на такі: індивідуальні: громадяни, тобто особи, що мають громадянство певної країни; іноземні громадяни; особи без громадянства (апатриди); особи з подвійним громадянством (біпатриди); спеціальним індивідуальним суб'єктом правовідносин є посадова особа; колективні: державні органи, організації, установи та підприємства; комерційні організації (акціонерні товариства, приватні фірми - вітчизняні, іноземні, міжнародні); органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання (партії, профспілкові організації тощо), релігійні організації; зауважимо, будь-який колектив може бути суб'єктом права. Навчальна група, курс чи кафедра в навчальних закладах, виробничі бригади та інші колективи не мають цієї якості, оскільки

вони не є постійними, усталеними та внутрішньо організованими утвореннями з єдиною волею і метою; держава та її територіальні структурні одиниці: суб'єкти федерації (штати, землі) у федеративних державах, політичні автономії у регіональних (регіоналістських) державах або адміністративно-територіальні автономії в унітарних державах, адміністративно-територіальні одиниці (область, місто, селище тощо.); соціальні спільноти – народ, нація, етнічні або релігійні групи, громадяни виборчого округу, територіальна громада тощо [8].

Не менш поширеним у науковій літературі є поділ суб'єктів права на фізичних та юридичних осіб. На думку О. І. Кульчицької, суб'єктів права слід розрізняти залежно від приватної чи публічної правової природи відповідної галузі права. Зокрема, у сфері приватного права суб'єктів права можна класифікувати поділяючи на фізичних і юридичних осіб. Фізичні особи – громадяни, іноземні громадяни та особи без громадянства; юридичні – всі підприємства та їх об'єднання, а також установи та громадські об'єднання. Суб'єктами сфери публічних галузей права, на думку науковця, є органи держави [9].

Окремі думки вчених стосуються сфери адміністративної галузі права. Наприклад, В. Б. Авер'янов поділяє суб'єктів у галузі адміністративного права на фізичних осіб (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), юридичних осіб (органи виконавчої влади, державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи й організації в особі їх керівників, які очолюють органи управління цих підприємств, установ, організацій) і колективних суб'єктів (структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, деякі інші громадські утворення) [10, с. 189].

О. М. Бандурка зазначає, що до суб'єктів адміністративного права належать громадяни України, іноземці, особи без громадянства, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, державні службовці, громадські організації, господарські об'єднання та товариства [11, с. 95]. Низка вчених досліджувала проблему класифікації суб'єктів у межах питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Наприклад, В. О. Мандибуря справедливо стверджує, що суб'єкти в сфері забезпечення та захисту прав людини – це елементи системно-організаційної структури суспільства, що поділяються на: владно-організаційні інститути (держава в особі органів влади, місцеве самоврядування); господарсько-асоціативні інститути (домогосподарство, фірма); асоціативно-соціальні інститути (партії, профспілки, суспільні об'єднання, громадські організації) [12, с. 111].

О. Л. Стасюк указує, що суб'єктами адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні є різноманітні компетентні інституції. Зважаючи на їх значну кількість, систему таких суб'єктів доцільно поділити на дві групи: національні правозахисні інституції та міжнародні правозахисні інституції. При цьому серед національних правозахисних інституцій слід виділяти публічні інституції (наприклад, Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи виконавчої влади, органи судової влади тощо) та приватні інституції (наприклад, недержавні правозахисні організації, адвокатура, нотаріат тощо) [13, с. 56].

Заслужують уваги і позиції вчених, які досліджували класифікацію суб'єктів забезпечення прав людини у контексті діяльності держави пенітенціарного змісту. Зокрема, Ю. А. Чеботарьова підкреслює, що у вітчизняній юридичній науці реалізацію та охорону (захист) прав, свобод і законних інтересів засудженої особи складають суд, прокурор, захисник, Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Конституційний суд України, спостережні комісії, міжнародні урядові та неурядові організації [14, с. 13]. С. К. Гречанюк поділяє всі суб'єкти захисту прав і свобод пенітенціарних установ України на дві загальні групи: державні органи (правоохоронні, контролюючі, а також ті державні інституції, які не належать до системи правоохоронних); неурядові інституції (громадські, релігійні, правозахисні організації, приватні підприємці тощо) [15, с. 149].

Висновки. Таким чином, у правовій науці існують різні класифікації суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини. Поділ останніх на конкретні групи чи види найчастіше здійснюється з урахуванням їх організаційних аспектів, соціальної ролі та статусу, місця в ієрархії системи державних органів тощо. Крім того, як показав розгляд прикладів класифікації суб'єктів у межах різних сфер правового регулювання суспільних відносин, у кожному окремому випадку враховуються особливості конкретної галузі.

Отже, на нашу думку, суб'єктів досліджуваного процесу логічно поділити на такі види:

1) основні суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини: Президент України, Верховна Рада України та Міністерство закордонних справ України; ці суб'єкти є учасниками процесу ратифікації – погодження міжнародних договорів, які стосуються прав і свобод людини, та імплементації їх положень у національне законодавство, тобто саме ці суб'єкти фактично опікуються про-

цесом розвитку сфери прав людини, створюючи юридичний базис її існування та захисту;

2) інші суб'єкти запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини: Кабінет Міністрів України та комітети Верховної Ради; зазначена група суб'єктів не бере безпосередньої участі у процесі запровадження новітніх механізмів забезпечення людини, але на них покладається обов'язок здійснення координаційної роботи, спрямованої на створення «адміністративного моноліту» всередині держави для розвитку досліджуваного питання, тобто ці суб'єкти фактично створюють умови, за яких запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини стає можливим та має найбільший ступінь ефективності;

3) суб'єкти забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини: Уповноважений Верховної Ради з прав людини, правоохоронні органи (Національна поліція України, Служба безпеки України, органи прокуратури, Державне бюро розслідувань тощо); роботу останнього виду суб'єктів пов'язано із забезпеченням прав людини в тих чи інших галузях суспільної діяльності, реального дотримання відповідних міжнародних стандартів у вказаній сфері та притягнення до відповідальності порушників легального стану людських свобод.

Література

1. Собакарь А.О. Організаційно-правові основи утворення і функціонування спеціальних економічних зон в Україні: дис..канд. юрид. наук : Донецьк: Донецький інститут внутрішніх справ. 2002. 218 с.
2. Робак В.А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис..канд. юрид. наук: Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 259 с.
3. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій. К.: Відбір, 1998. 272 с.
4. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком, 1997. 320 с.
5. Одінцова Г.С., Мельтюхова Н.М. Теорія та історія державного управління. Опорний конспект лекцій і методичні вказівки до проведення практичних занять. Харків: УАДУ (ХФ), 2001. 136 с.
6. Структурно-функціональне забезпечення діяльності територіальних органів влади / Н.М. Мельтюхова, В.В. Корженко, Г.С. Одінцова та ін.; За заг.ред. Н.М. Мельтюхової. Х.: ХарPI НАДУ "Магістр", 2007. 244 с.
7. Набока Л.В. Структурно-функціональне забезпечення реалізації державно-управлінських відносин на територіальному рівні: дис..канд. юрид. наук: Харків: Харківський регіональний інститут державного управління. 2008. 252 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник. Київ: Правова єдність, 2010. 525 с.
9. Кульчицька О.І. Суб'єкти права соціального забезпечення України: дис..канд. юрид. наук: Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2007. 188 с.
10. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник.: У 2-х т.: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Вид. „Юридична думка”, 2004. 584 с.
11. Адміністративне право України / За заг. ред. О.М. Бандурки: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 480 с.
12. Мандибур В. О. Інституційна архітектура власності та закономірності її функціонування. Інституційна архітектура та механізми економічного розвитку : матеріали наукового симпозіуму. Х. : ХНУ, 2005. С. 110-116.
13. Стасюк О.Л. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації правозахисної функції в Україні. *Держава та регіони*. 2017. №3. С. 53–57.
14. Чеботарьова Ю. А. Правовий статус засудженого до позбавлення волі : автореферат. Нац. ун-т внутрішніх справ. Х., 2005. 22 с.
15. Гречанюк С. К. Теорія та практика взаємодії органів та установ державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями: дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.07; Нац. ун-т Держ. податкової служби України. Ірпінь, 2011. 388 с.